

Özel Gereksinimli Çocuğu Olan ve Olmayan Ebeveynlerin Psikolojik Sağlımlıklarının İncelenmesi*

Examination of the Resilience of Parents with and without Children with Special Needs

Özcan Durmaz¹

¹Sorumlu Yazar, Uzm. Psikolojik Danışman, Büyükçekmece Rehberlik Araştırma Merkezi, ozcandurmazz@gmail.com, (<https://orcid.org/0000-0001-8892-1477>)

Geliş Tarihi: 02.10.2023

Kabul Tarihi: 21.12.2023

ÖZ

Bu araştırma, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında ilkököl ve ortaokul kademesindeki özel eğitim sınıfında otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel yetersizlik tanısı konulmuş özel gereksinimli çocuğu bulunan ebeveynler ile normal gelişim gösteren ilkököl ve ortaokul kademesinde çocuğu bulunan ebeveynlerin psikolojik sağlımlıklarının incelemesini amaçlamaktadır. Ayrıca, araştırma kapsamında demografik değişkenler (ebeveynlerin gelir durumları, çalışma durumları, cinsiyetleri ve yaşları) ile psikolojik sağlımlık açısından da farklara dair incelemelerde bulunulmuştur. Araştırmanın örneklem grubu 200 ebeveynden oluşmaktadır. Katılımcıların 100'ü özel gereksinimli çocuğu bulunan ebeveyn, 100'ü de normal gelişim gösteren çocuğu bulunan ebeveynlerdir. Anne katılımcıların sayısı 153 ve baba katılımcıların sayısı 47'dir. Veri toplama araçları kişisel bilgi formu ve yetişkin psikolojik sağlımlık ölçeğidir. Verilerin analizinde SPSS 27 paket programı kullanılmış olup normallik varsayımının sağlandığı görülmüştür. Parametrik testlerden bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre psikolojik sağlımlık puanlarının normal gelişim gösteren çocuğu bulunan ebeveynlerin lehine olduğu görülmüştür. Demografik değişkenler (ebeveynlerin gelir durumları, çalışma durumları, cinsiyetleri ve yaşları) ve psikolojik sağlımlık açısından yapılan incelemelerde sonuçlar anlamlı farklılık göstermemiştir. Son olarak bulgular alanyazın ışığında tartışılmış, sınırlılıklara yer verilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik sağlımlık, aile psikolojik sağlımlığı, ebeveyn, özel gereksinimli birey

ABSTRACT

This study aims to examine the resilience of parents who have children with special needs diagnosed with autism spectrum disorder and intellectual disability in the special education class at primary and secondary school level in public schools affiliated to the Ministry of National Education and parents who have children with normal development at primary and secondary school level. In addition, within the scope of the research, the differences in terms of demographic variables (parents' income, employment status, gender and age) and resilience were also examined. The sample group of the study consists of 200 parents. Of the participants, 100 were parents of children with special needs and 100 were parents of children with normal development. The number of mother participants was 153 and the number of father participants was 47. Data collection tools were personal information form and adult resilience scale. SPSS 27 package program was used in the analysis of the data and it was seen that the normality assumption was met. Independent

* Bu araştırma 24. Uluslararası Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

sample t test and one-way analysis of variance (ANOVA) were used as parametric tests. According to the results of the study, it was seen that resilience scores were in favor of parents with normally developing children. The results did not show significant differences in terms of demographic variables (parents' income, employment status, gender and age) and resilience. Finally, the findings were discussed in the light of the literature, limitations were included and recommendations were made.

Keywords: Resilience, family resilience, parents, individual with special needs

GİRİŞ

1970'li yıllardan sonra bireyin psikolojik olarak güçlü yanlarına dair çalışmalar hızla artmıştır. Psikolojik sağlamlık kavramının bu noktada öne çıktığı ve aynı zamanda yaşamın zorlu şartlarında önemli bir kavram olarak görüldüğü söylenebilir (Arslan, 2015; Kararımak, 2006; Seligman, 2002). Psikolojik sağlamlık, kelime anlamı olarak esneklik ve aslına dönme olarak ifade edilmektedir (Greene, 2002). Akfırat & Özsoy (2021) bu kavramın alanyazında psikolojik dayanıklılık, yılmazlık ve kendini toparlama gücü şeklinde adlandırıldığını ifade etmiştir. Bu çalışmada psikolojik sağlamlık kavramı tercih edilmiştir.

Psikolojik sağlamlık, olumsuz yaşam koşullarında güçlüğe rağmen yeniden eski hâline dönebilmek olarak açıklanmakta ve zorlayıcı yaşam şartlarında ortaya çıkan geçici bozulmalara uyum sağlama olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2015). Cicchetti'nin (2010) psikolojik sağlamlığı, önemli tehdit durumlarında ya da şiddetli ve sıkıntılı durumlarla karşılaştığında bunlara adapte olup uyum sağlamayı içeren dinamik bir süreç olarak ifade ettiği, Walsh'in (1996) krizlere, zorluklara dayanabilmek ve bu durumları tersine çevirebilme potansiyeline sahip olmak olarak açıkladığı görülmektedir. Sisto vd. (2019) ise bireyin zorluklar karşısında yeni bir denge bulmasına ve bu dengeyle birlikte olumlu değişime doğru olan dinamik süreçlere vurgu yaparak tanımlamada bulunmuştur. Yukarıda örneklendirildiği gibi, psikolojik sağlamlığın çeşitli tanımları bulunmaktadır. Alanda araştırmacıların hem fikir olduğu genel bir tanımla bulunmamaktadır. Genel olarak araştırmacıların bu kavrama dair; güçlülere rağmen bireyin uyumuna, gelişimine ve sürecin dinamikliğine yönelik vurguya dikkat çektikleri görülmektedir (Durmaz, 2022).

Psikolojik sağlamlık, bireylerdeki bir özellikten ziyade zorlu yaşantı durumlarında ortaya çıkan bireysel farklılıkların incelenmesini temele almakta ve çocukluktan yetişkinliğe kadar tüm dönemlerdeki zorlayıcı yaşantıları inceleme alanı olarak görmektedir. Ayrıca zorluklara karşı güçlü kalabilmek, risk durumlarına kontrollü bir şekilde maruz kalarak baş etmeyi sağlayabilmektir (Rutter, 2006). Risk faktörleri, olumsuz yaşantılarda bireyin uyumunu bozan durumlar olarak değerlendirilmektedir. Bu alandaki ilk çalışmalarda risk faktörleri üzerine odaklanılmıştır. Araştırmalar genişledikçe bireylere yönelik çeşitli problemler, şiddet ve kötü muamele gibi konular üzerinde de çalışmalar yapılmıştır (Masten, 2014). Werner & Smith (1982) risk üzerine ilk çalışan araştırmacılarıdır. Risk altındaki çocuklarla yaptığı çalışmalarında bazı çocukların risk altında bile güçlü kalabildiği sonucuna ulaşmıştır. Rutter (1989)'da çocuklar üzerinde yaptığı çalışmada bazı çocukların zorlu şartlarda bile dirençli ve iyi durumda olduğu sonucuna ulaşmıştır. Garmezy vd. (1984) şizofren tanımlı ebeveynler ve çocukları üzerine yaptığı araştırmasında bazı çocukların bu dezavantaja rağmen güçlü ve dirençli olabildiklerine ulaşmıştır. Risk faktörlerinin alanyazında üçe ayrıldığı görülmektedir. Bunlar bireysel, çevresel ve ailesel faktörlerdir (Gizir, 2007; Kararımak, 2006). Gizir (2007) risk faktörlerini Tablo 1' de görüldüğü gibi derlemiştir.

Tablo 1

Psikolojik Sağlık Risk Faktörleri (Gizir, 2007, s. 116)

Bireysel risk faktörleri	Erken doğum Olumsuz yaşam olayları Kronik hastalıklar
Ailesel risk faktörleri	Ebeveynlerin hastalığı ya da psikopatolojisi Ebeveyn boşanması, ölümü ya da tek ebeveyn ile yaşamak Ergenlik döneminde anne olmak Ekonomik zorluklar ve yoksulluk
Çevresel risk faktörleri	Çocuk ihmali ve istismarı Savaş ve doğal afetler gibi toplumsal travmalar Toplumsal şiddet ve ailevi felaketler Evsizlik

Arslan'a (2015) göre ise psikolojik sağlık, bireylerin risk faktörleri ile karşılaştığında koruyucu faktörler olarak nitelendirilen kaynaklar ile başa çıkabilme ve bu süreçler sayesinde günlük yaşantısındaki işlevlerini sürdürebilir halde olmasını sağlamaktadır. Araştırmacılar psikolojik sağlamlığın risk ve koruyucu faktörler üzerinden değerlendirilebileceğini vurgulamıştır (Olsoon, 2008). Koruyucu faktörler bireylerin zorlu yaşantılarında onları güçlendirecek kaynaklar olarak açıklanabilir. Bir başka deyişle psikolojik sağlamlığı güçlendirecek faktörlerdir (Gizir, 2007; Kararımak, 2006). Kararımak, koruyucu faktörleri "risk faktörlerinin yanı sıra, psikolojik sağlamlıkla ilgili diğer mekanizma, yaşanan olumsuz deneyime karşı bireyin yapıcı tepki vermesini kolaylaştıran koruyucu faktörler olarak kabul edilmektedir" şeklinde tanımlamıştır (Kararımak, 2006, s. 132).

Ülkemizde psikolojik sağlık ve koruyucu faktörler üzerine ilk araştırmacılar olan Gizir (2004) çalışmasında Ankara ilinde yoksul ortaokul öğrencilerinin psikolojik sağlamlığın bileşeni olan koruyucu faktörlerini incelemiştir. Koruyucu faktörleri içsel ve dışsal koruyucu faktörler olarak belirlemiştir. Alanyazında koruyucu faktörlerin genel olarak bireysel, ailesel ve çevresel olarak ayrıldığı görülmektedir (Gizir, 2007; Kararımak, 2006; Tanko, 2021). Kararımak (2006) koruyucu faktörleri Tablo 2' de görüldüğü gibi özetlemektedir.

Tablo 2

Psikolojik Sağlık Koruyucu Faktörleri (Kararımak, 2006, s.132-133)

Bireysel koruyucu faktörler	Öz güven, öz saygı öz yeterlilik yüksek entelektüel kapasite, sevilen biri olma
Aile ile ilgili koruyucu faktörler	Aile ile ilgili yakın ilişkiler, sosyo-ekonomik açıdan iyi durumda olma, iyi aile nitelikleri
Aile dışındaki koruyucu faktörler	Sosyal bir çevrede olma, iyi bir okulda olma, aile dışı bir yetişkinle iyi bir ilişkide olma

Bireysel koruyucu faktörleri, stresle başa çıkma becerisi, öz düzenleme becerisi, iç kontrol odağı, iyimser bakış açısı, zeka; çevresel faktörleri iyi bir sosyal çevrede olma; ailesel faktörleri ise iyi aile yaklaşımları olarak açıklayan araştırmacılar da vardır. Aynı zamanda bu işlevlerin beceri ve kapasite bakımından geliştirilip güçlendirilebilir olduğunu ifade etmektedirler (Brown, 2015; Gizir, 2007). Psikolojik sağlamlığı oluşturan koruyucu faktörleri farklı kategorilerde değerlendiren araştırmacıların olduğu ve demografik değişkenleri (yaş, cinsiyet gelir durumu vb.) psikolojik sağlamlığı güçlendiren faktörler olarak düşündükleri görülmektedir (Gizir, 2007; Herman vd., 2011).

Psikolojik sağlamlık kavramının birey odaklı değerlendirme üzerine yoğunlaşması sebebiyle aile üzerinden aile psikolojik sağlamlığı (APS) olarak değerlendirilmesinin göz ardı edildiği görülmektedir (Patterson, 2002; Walsh, 2002). Bireylerin yaşıadığı zorluklar olduğu gibi ailenin de kendine özgü bazı zorlandığı durumlar (iş kaybı, boşanma, aile üyesi birinin kaybı vb.) olabilmektedir. Bu noktada kollektif bakış ile gelişen bu düşünce APS üzerinden değerlendirilmelerin artmasını sağlamıştır (Günaydın & Akaraoğlu, 2022; Patterson, 2002; Walsh, 1996; Walsh, 2002). Patterson (2002) psikolojik sağlamlık bileşenleri olan risk ve koruyucu faktörleri APS üzerinden değerlendirmiştir. Aileler yaşıantılarında stresli ve zorlayıcı durumlarla karşılaştıklarında sahip olduğu özellikler ve başa çıkma davranışlarıyla bu güçlükleri baş edebilmekte ya da bu güçlükler karşısında zorluklar yaşayabilmektedirler. Walsh (2002) ise, APS kavramını tüm aileyi etkileyen stresli durumların ortadan kaldırılma çabası ve zorlayıcı durumlara karşı dirençli olabilme olarak değerlendirmektedir. Bu kavramın güçlenmesindeki kilit noktaların inanç sistemleri (maneviyat, zorluklarda anlam bulmak, olumlu bakışaçısı vb.), örgütsel kalıplar (sosyal destekler, iş birliği, bağlılık vb.) ve iletişim süreçleri (açık duygu paylaşımı, mizah, iş birliğine dayalı problem çözme vb.) ile gerçekleşebileceğini vurgulamaktadır. Bu kavramların hepsinin ortak noktasının ailenin uyum içeresinde yaşamını sürdürmesi ve karşılaşılan zorlukların üstesinden gelme noktasındaki destek kaynakları olarak değerlendirilebilir (Walsh, 2002).

APS'yi özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlerin (ÖGE) bünyesinde değerlendiren çalışmalar mevcuttur. Olsoon (2008) araştırmasında risk ve koruyucu faktörleri ÖGE açısından belirlemiş ve üç başlık altında değerlendirmiştir. İlk olarak çocuğa dair risklere (çocuğa dair konulan klinik teşhisin düzeyi ve tanısı, tanının zorluğu, günlük yaşam zorlukları, bakım vermenin güçlüğu, vb.) vurgu yapmıştır. İkinci olarak sosyo-ekonomik güçlükleri (sosyal destek azlığı, ekonomik güçlükler, vb.) belirlemiştir. Bireysel risk faktörlerini ise stres, kişilik vb. durumlar olarak belirlemiştir. Koruyucu faktörleri ikiye ayırdığı görülmektedir. Bunlar çocukla ilişkili faktörler (çocuğun stresle baş etme gücü, sorumluluk alabilmesi, kişiliği, kendine dair olumlu bakışı) ve içsel koruyucu faktörler (ebeveynin desteği ve sosyal çevrenin desteği) olarak değerlendirmektedir (Olsoon, 2008). Rajan & John (2017) ÖGE açısından koruyucu faktörleri algılan öz yeterlilik, olumlu bilişsel değerlendirmeler, sosyal destekler olarak ifade etmektedir.

Bu araştırmanın örneklemini oluşturan ÖGE'ler otizm spektrum bozukluğu (OSB) ve zihinsel yetersizlik (ZY) özel gereksinimli çocukların ebeveynleridir. OSB ve ZY tanılı çocuklara ebeveynlik yapmanın getirdiği bazı güç yanlar (çocukların günlük ihtiyaçlarını karşılamada yaşanan aksaklıklar, bakım vermede güçlük, çocukların davranış ve uyum problemleri, ebeveynin stres seviyelerinde yükseklik gibi zorlayıcı süreçler) olabilmektedir (Ilias vd., 2018; Gerstein 2008). Alanyazında APS ve ÖGE açısından stres ve kaygı verici problemlerin bulunması sebebiyle çalışmaların yapıldığı görülmektedir (Gerstein, 2008; Kavaliotis, 2017; Ilias vd., 2018; Olsoon, 2008; Peker vd., 2015; Rajan & John, 2017; Rea-Amaya vd., 2017; Şen-Ün & Akgül, 2022). Ebeveynler özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın verdiği zorluklar karşısında stres yaşayabilmekte ve kendi günlük yaşamlarını sürdürmekte zorlanabilmektedir. Aileye dahil olan çocuk normal gelişim gösteren bir çocuk yerine özel gereksinimli bir çocuk ise kaygı, stres ve endişe daha yoğun yaşanabilmektedir (Sivrikaya ve Tekinarslan, 2013; Şen-Ün & Akgül, 2022). Yukarıda bahsedilen risk faktörlerinin ÖGE'leri zorlayıcı durumlara sokması muhtemeldir. Bu açıdan ÖGE olmanın getirdiği güçlükler sebebiyle normal gelişim gösteren çocuğu bulunan ebeveynlerin (NGE) psikolojik sağlamlıkları karşılaştırılarak psikolojik sağlamlık açısından risk faktörü olup olmadığına dair soruya yanıt aranacaktır.

Özetle bu araştırmanın ÖGE ile NGE psikolojik sağlamlıkları arasındaki fark incelenerek ebeveynlere, kuramsal alanyazınına, ruh sağlığı alanında çalışan uzmanlara, koruyucu ve önleyici rehberlik hizmetlerine katkılar sağlaması beklenmektedir. Bu araştırmanın temel amacı, ÖGE ile NGE psikolojik sağlamlıkları arasındaki farkı ortaya koymaktır.

Araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır.

- ÖGE ile NGE'nin psikolojik sağlamlıkları arasında anlamlı fark var mıdır?
- ÖGE ile NGE'nin demografik değişkenler (ebeveyn yaş-gelir durumu-çocuk sayısı-cinsiyet) ve psikolojik sağlamlıkları arasında anlamlı fark var mıdır?

YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada ilişkiisel tarama modeli kullanılmıştır. Karasar'a (2020) göre ilişkiisel tarama modeli, iki ya da daha çok değişkenin birlikte olan değişimlerini tespit etmek için kullanılan bir araştırma modelidir.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini Büyükçekmece ve Çatalca ilçeleri sınırlarında ilkokul-ortaokul kademesinde hafif, orta ve ağır düzey özel eğitim sınıfında öğrenim gören ÖGE ve ilkokul-ortaokul kademesinde herhangi bir tanısı bulunmayan NGE'den oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleminin spesifik oluşu sebebiyle uygun örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntemde, araştırmacı tarafından erişimi kolay olan bireylerin araştırmaya dahil edilmesi sağlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2013). Katılmaya gönüllü olan ulaşılabilir tüm katılımcılara ölçek ve bilgi formu uygulanmıştır. Örneklemin dağılımı Tablo 3' de gösterilmektedir. Ayrıca Tablo 4'de çocukların tanılarına ilişkin dağılım gösterilmektedir.

Tablo 3

Örneklem Dağılımı

Örneklem Grubu	Cinsiyet	N	%
ÖGE	Kadın	81	40.5
	Erkek	19	9.5
NGE	Kadın	72	36
	Erkek	28	14
Toplam		200	100

Tablo 4

ÖGE ve NGE çocuklarının Örneklem Dağılımı

Çocuk Tanıları	N	%
OSB	65	32.5
ZY	35	17.5
Normal	100	50
Toplam	200	100

1.3. Veri Toplama Araçları

Veri toplama araçları olarak araştırmacı tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ile Arslan (2015) tarafından Türkçe alanyazınına uyarlanan Yetişkin Psikolojik Sağlamlık Ölçeği kullanılmıştır. Kişisel bilgi formu katılımcıların demografik bilgilerine erişebilmek için araştırmacı tarafından hazırlanan formdur.

1.3.1. Yetişkin Psikolojik Sağlamlık Ölçeği

Yetişkin Psikolojik Sağlamlık Ölçeği, yetişkinlerin psikolojik sağlamlığını tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği temel alınarak uyarlama

çalışması yapılmıştır. Türkçe alanyazınına Aslan (2015) tarafından ölçek geçerlik güvenilirlik çalışması yapılarak kazandırılmıştır. Açıklayıcı faktör analizi sonucuna göre ölçek, toplam varyansın % 65'ini açıklayan dört faktörlük yapıdadır. Ölçeğin Cronbach alpha değeri .94 bulunmuştur. Test tekrar test sonucu .85 olarak bulunmuştur. Ölçeğin doğrulayıcı faktör analiz sonucu iyi uyum göstermiştir.

Elde edilen sonuçlar ile ölçeğin yetişkinler için psikolojik sağlamlığı ölçme noktasında geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu tespit edilmiştir. Bireysel kaynaklar, ailesel kaynaklar, ilişkisel kaynaklar ve kültürel ve bağlamsal kaynaklar olmak üzere dört faktörü bulunmaktadır (Arslan, 2015). Araştırmada kullanılması için ölçek yazarından kullanım izni alınmıştır.

1.4. Veri Toplama Süreci

Veriler Büyükçekmece ve Çatalca ilçelerinde devlet okullarının özel eğitim sınıflarında öğrenim gören otizm ile zihinsel yetersizlik tanısı olan ve herhangi bir tanısı bulunmayan sınıflarda öğrenimine devam eden öğrencilerin ebeveynlerinden oluşmaktadır. Veri toplamak için toplam on okula gidilmiştir. Ebeveynlere kişisel bilgi formu ve psikolojik sağlamlık ölçeği verilmiş ve katılım göstermek isteyen ebeveynler gönüllülük esasıyla formları doldurmuştur. Her bir öğrenci için anne ya da babası katılım göstermiştir. Araştırma verileri Mayıs-Haziran 2023 tarihleri arasında toplanmıştır. Ardından toplanan veriler dijital ortama geçirilmiş ve analiz aşamasına geçilmiştir.

1.5. Veri Analizi

Araştırmadaki veriler SPSS 27 programında analiz edilmiştir. Araştırmanın analizinde öncelikle normallik dağılımına çarpıklık ve basıklık değerleri açısından bakılmıştır. Buna göre dağılımın normal olduğu görülmüştür. Ardından değişkenlerin betimsel istatistiklerine yer verilmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerlerine ilişkin sonuçlar Tablo 5'de gösterilmiştir. Veri analizi olarak bağımsız örneklem T testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

Tablo 5

Çarpıklık ve Basıklık Analizi

Ölçek maddeleri	N	Skewness	Kurtosis
O1	200	-.624	-.666
O2	200	-1.116	-.020
O3	200	-1.394	.860
O4	200	-.738	-.749
O5	200	-.889	-.355
O6	200	-1.414	1.067
O7	200	-1.345	1.141
O8	200	-1.122	.062
O9	200	-1.492	1.075
O10	200	-1.024	.196
O11	200	-1.217	1.025
O12	200	-1.080	-.322
O13	200	-.728	-.639
O14	200	-1.272	.749
O15	200	-1.382	1.248
O16	200	-.695	-.659
O17	200	-1.214	1.142
O18	200	-.624	-.171
O19	200	-1.128	0.919

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Araştırma ana amacı ÖGE ve NGE'lerin psikolojik sağlamlıkları arasındaki farkın sonuçlarına Tablo 6'da yer verilmiştir. Son olarak Tablo 7'de bu araştırmanın ana amacı olan ÖGE ve NGE'lerin psikolojik sağlamlıkları arasındaki farkın sonuçlarına yer verilmiştir.

Tablo 6

ÖGE ile NGE'in psikolojik sağlamlık değişkenine göre bağımsız örnek T testi sonucu

Değişken	N	X	Ss	t	sd	p
Psikolojik Sağlamlık	100	4.14	.583	-3.65	198	0.00
ÖGE	100	4.43	.517			
NGE						

Yapılan analiz sonucunda ÖGE ile NGE'ye göre psikolojik sağlamlık puanlarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır ($X=4,43$, $Ss=.517$, $p=.00$).

Araştırmanın ikinci sorusu ÖGE ve NGE demografik değişkenler (ebeveyn cinsiyeti, gelir durumları, çocuk sayısı ve yaşları) ile psikolojik sağlamlık arasında anlamlı fark var mıdır?" sorusuna ait analiz sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır.

Tablo 7

ÖGE ve NGE ebeveyn yaşları çocuk sayıları ile psikolojik sağlamlık değişkenine göre Anova testi sonucu

Değişken	N	X	Ss	Varyans Kaynağı	d	Kare Ortalaması	F	P			
Psikolojik Sağlamlık	20-30	2	4.04	.355	.272	2	.136				
	ÖGE Yaş	30-40	40	4.20	.622	33.46	97	.345	.395	.675	
		40 üzeri	48	4.12	.600						
	ÖGE Gelir	5000 TL'den az	28	4.06	.599						
		5000-10000	42	4.15	.558	.324	2	.162		.470	.626
		10000 üzeri	30	4.21	.614	33.41	97	.344			
		Tek çocuk	19	4.19	.553						
	ÖGE Çocuk Sayısı	İki çocuk	41	4.21	.583	.584	2	.292		.854	.429
		İkiden fazla	40	4.05	.599	33.15	97	.342			
		20-30	33	.594	.594						
	NGE Yaş	30-40	42	.424	.424	1.99	2	.999		.396	.076
		40 üzeri	25	.490	.490	24.46	97	.252			
NGE Gelir	5000 TL'den az	10	4.20	.716	.597	2	.298				
	5000-10000	52	4.45	.452	25.86	97	.267		1.11	.331	
	10000 üzeri	38	4.46	.540							
NGE Çocuk Sayısı	Tek çocuk	8	4.15	.529							
	İki çocuk	47	4.42	.491	.772	2	.386		1.45	.238	
	İkiden fazla	45	4.48	.535	25.69	97	.265				

Yapılan analiz sonucunda ÖGE ile NGE'nin yaşları, geliri ve çocuk sayıları ile psikolojik sağlamlık puanlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın ilk

sorusunun devamı olan ÖGE ve NGE ile psikolojik sağlamlık arasında anlamlı fark olup olmadığı sorusuna ilişkin analizlere Tablo 8’de yer verilmiştir.

Tablo 8

ÖGE ve NGE ebeveynlerin cinsiyeti ile psikolojik sağlamlık değişkenine göre bağımsız örneklem T testi sonucu

	Değişkenler	N	X	Ss	T	sd	P
Psikolojik Sağlamlık	ÖGE Kadın	81	4.18	.573	1.29	98	.200
	ÖGE Erkek	19	3.99	.617			
	NGE Kadın	72	4.42	.519	-.348	98	.729
	NGE Erkek	28	4.46	.519			

Yapılan analiz sonucunda ÖGE ve NGE cinsiyetleri ile psikolojik sağlamlık puanlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p < .05$).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın ana amacı için ÖGE ile NGE’lerin psikolojik sağlamlıkları arasında anlamlı fark olup olmadığına bakılmıştır. Ayrıca ebeveyn ve çocukların demografik bilgileri ile psikolojik sağlamlık arasındaki fark incelenmiş ve sonuçlar alanyazın ışığında tartışılmıştır.

Araştırmanın ana amacının sonucu, ÖGE’lerin NGE’ye göre psikolojik sağlamlık puanlarının istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaşmasıdır. Fark NGE lehine bulunmuştur. Araştırmanın bulgu sonucunun alanyazınla örtüştüğü söylenebilir (İnal & Aktürk, 2022; Peker vd., 2015; Şahin, 2022; Ülgüt, 2019; Satılmış, 2020). Ektaş (2017), otizm tanısı almış çocuğu bulunan anneler üzerinde yaptığı araştırmasında anne psikolojik sağlamlık seviyesinin ortalamanın üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Annelerin yaşlarının artışı ile psikolojik sağlamlığın da yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır. Satılmış (2020) otizm tanısı almış ve normal gelişim gösteren çocuğu bulunan anneler üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında normal gelişim gösteren çocuğu bulunan annelerin psikolojik sağlamlıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bir araştırma da Ülgüt (2019) tarafından otizm tanısı almış çocuğu bulunan aileler ve normal gelişim gösteren çocuğu bulunan aileler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda psikolojik sağlamlık ortalamaları normal gelişim gösteren aileler lehine bulunmuştur. Ebeveynler için özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmanın güçlükleri yukarıda da bahsedildiği üzere baş etmekte güçlük verici olabilmektedir. Buna bağlı olarak psikolojik sağlamlık sonuçlarının lehlerine tüm bu zorlayıcı nedenlerden kaynaklanıyor şeklinde değerlendirilebilir.

Yapılan araştırmalarda psikolojik sağlamlığın bireyler ve aileler için önemli olduğu aşikardır (Ektaş, 2017; Fereidouni, 2021; Ülgüt, 2019; Satılmış, 2020). Bu kavramın risk ve zorlayıcı durumlarda baş etmeye destek olabildiği, bireysel ve ailesel olarak destek sağlayıcı bir etki gösterdiği ve aynı zamanda yaşamın normalleşmesini sağlamaya katkısı bulunmaktadır (Ruter, 2006; Walsh, 2002). Koruyucu faktörlerin ve risk faktörlerin içerisinde çevresel faktör olarak değerlendirilen aile kavramı, psikolojik sağlamlığın hem güçlü kılınmasında hem de azaltıcı bir etki göstermesine sebep olabilen önemli bir unsurdur. Nitekim psikolojik sağlamlığın özel gereksinimli bir çocuğa sahip ailelerin lehine çıkmamış olması bu tür aileler için psikolojik sağlamlığın bir risk faktörü olabileceğini düşündürmektedir. Aile faktörünün bir koruyucu faktöre dönüştürülmesi ve özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin psikolojik sağlamlıklarının güçlendirilmesi önem arz etmektedir.

Araştırmanın ikinci bulgusu, ÖGE ve NGE’lerin yaşları, geliri ve çocuk sayıları ile psikolojik sağlamlık puanlarının anlamlı düzeyde farklılaşmadığıdır. Demografik değişkenler ve

psikolojik sağlamlık arasında fark olup olmadığının incelenmesinin bu araştırmada psikolojik sağlamlık noktasında desteklenmesi gereken bireylerin bulunması açısından önemli görülmektedir. Ancak demografik değişkenlerin psikolojik sağlamlık üzerinde bir fark olmadığı sonucunun bireylerin yaşamlarının herhangi bir döneminde güçlüklerle karşılaşıyor oluşunun demografik değişkenler bağlamında değerlendirilemeyeceğini ya da bu araştırmanın demografik değişkenleri bağlamında ele alınamayacağını düşündürmektedir. Araştırma sonuçlarının alanyazınla örtüştüğü söylenebilir (Aydın, 2021; Bildirici, 2014; Bozdemir, 2023; Chalım, 2022; İşçi, 2022; Satılmış, 2020; Rea- Amaya vd., 2017; şen-n & Akgül 2022). Benzer araştırmalarda sınırlı sayıda bu araştırmanın bulgusu dışında bir sonuca rastlanılmıştır (Ektaş, 2017; Herman vd., 2011; Kavaliotis, 2017; şahin, 2022).

şen-n & Akgül (2022), zel gereksinimli çocuğu bulunan annelerin psikolojik sağlamlıkları ile demografik değişkenler (yaş, eğitim durumu, çocuğun cinsiyeti) arasında anlamlı farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bahat vd. (2022) de yaptıkları araştırmada 5-6 yaş aralığındaki özel gereksinimli tanısı bulunan ve normal gelişim gösteren bireylerin annelerinden alınan görüşler çerçevesinde yaş ve cinsiyetin psikolojik sağlamlık üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Chalım (2022), zel gereksinimli tanıya sahip çocuğu bulunan aileler üzerine yaptığı araştırmasında bu ebeveynlerin cinsiyeti, sosyo-ekonomik durumu, yaşları ve çocuklarının engel durumları ile psikolojik sağlamlığı arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Rea-Amaya vd. (2017) OSB’li GE üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada bu araştırmanın da demografik değişkenleri olan ebeveyn cinsiyeti, gelir durumları, ocuk sayısı ve yaşları ile psikolojik sağlamlık arasında bir fark olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Alanyazında bu araştırmanın sonucundan farklı sonuğların olduğu da görülmektedir (Ektaş, 2017; Herman vd., 2011; Kavaliotis, 2017; şahin, 2022). Kavaliotis, (2017) OSB tanılı GE üzerinde yaptığı araştırmasında gelir durumunun psikolojik sağlamlığa olumu etkileri olduğunu tespit etmiştir. Araştırma sonuğlarındaki bu farklılık yeni örneklem gruplarıyla araştırmaların yapılması gerekliliğini düşündürmektedir. Herman vd. (2011) demografik değişkenlerin psikolojik sağlamlıkta bir faktör olduğunu öne srmştir.

Sonuç olarak GE’lerin psikolojik sağlamlık ve APS açısından desteklenmesi gerektiğini dşnlmektedir. Ayrıca demografik değişkenler noktasında yeni araştırmaların yapılması önerilmektedir. Araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Örneklem grubu Büyükçekmece ve Çatalca ilçelerinde ilkokul ve ortaokul kademesindeki özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin ebeveynlerinden oluşmaktadır. Kadın ve erkek katılımcılar arasındaki dağılımın dengeli olmayışı araştırmanın bir sınırlılığı olarak görülmektedir. Ayrıca zel gereksinim ğrencilerinin tanıları OSB ve ZY tanılarından olan öğrencilerle sınırlıdır.

Son olarak ileride bu konu üzerine araştırma yapacak araştırmacılara ve uygulamacılara yönelik önerilerine yer verilmiştir.

- Bu araştırmada kadın ve erkek katılımcı sayısının dengeli olmayışından hareketle örneklem grubunun daha dengeli dağılım gösterdiği çalışmaların yapılması önerilmektedir.
- Örneklem grubuna lise kademesi ve daha büyük yaşta çocuğu bulunan ebeveynlerin dahil edilmesinin başka örneklem gruplarıyla çalışmaların sonuçlarının karşılaştırılması açısından önemli olduğu dşnlmektedir.
- Özel gereksinimli tanıları genişletilerek diğer örneklem gruplarındaki sonuğların bu araştırmanın sonuğlarını kıyaslamak açısından önemli olduğu dşnlmektedir.
- GE araştırma bulgusunda görüldüğü üzere, psikolojik sağlamlıklarının NGE’lere kıyasla lehe çıkmamış olması sebebiyle psikolojik sağlamlık koruyucu faktör bileşeni güçlendirme psikoeğitim çalışmalarının katkı sağlayabileceği dşnlmektedir.

- Psikolojik sağamlık risk ve koruyucu faktör kavramları konusunda özel gereksinimli bireyler ve ailelere yönelik bilinçlendirme çalışmalarının önemli olduğu düşünölmektedir. Bireysel çalışmalar ile okul rehberlik servislerinin öğrenci ve ebeveyn noktasında güçlendirme çalışmaları yapmasının olumlu etkilerinin olacağı düşünölmektedir.

KAYNAKÇA

- Akfırat, N. & Özsoy, M. (2021). Türkiye’de psikolojik sağamlık ile ilgili yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 26-42. <https://doi.org/10.33400/kuje.893290>.
- Aydın, R. (2021). *Özel gereksinimli bireye sahip ebeveynlerin psikolojik dayanıklılık ve stresle başa çıkma yöntemlerinin sosyal hizmet açısından incelenmesi (İstanbul örneği)*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Aptoul Chalim, C. (2022). *Özel gereksinimli çocuklara sahip ebeveynlerin aile stres düzeyi ile aile yılmazlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Trakya Üniversitesi.
- Arslan, G. (2015). Psychometric properties of adult resilience measure (ARM): the study of reliability and validity. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(2), 344-357. <https://doi.org/10.12984/eed.45159>.
- Bahat, Ş. , Gülay Ogelman, H. ve Guven, D. (2022). Özel gereksinimli ve normal gelişim gösteren kardeşe sahip 5-6 yaş çocuklarının psikolojik dayanıklılıklarının ebeveyn görüşlerine dayalı olarak. *EKEV Akademi Dergisi*, 0 (91) , 281-296. <https://doi.org/10.17753/sosekev.1083025>.
- Bildirici, F. (2014). *Özel eğitime gereksinimi olan çocuğa sahip ailelerde aile yükü ile psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Haliç Üniversitesi.
- Bozdemir, G. (2023). *Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerin yaşam doyumlarının öz anlayış ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri açısından incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Brown, R. (2015). Building children and young people’s resilience: Lessons from psychology. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 14, 115– 124. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2015.06.007>.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (15. Baskı). Pegem Akademi.
- Cicchetti D. (2010). Resilience under conditions of extreme stress: a multilevel perspective. *World psychiatry: official journal of the World Psychiatric Association (WPA)*, 9(3), 145–154. <https://doi.org/10.1002/j.2051-5545.2010.tb00297.x>.
- Durmaz, Ö. (2022). *Beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin psikolojik sağamlıkları ile başa çıkma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Ektaş, E., E. (2017). *Otizm tanısı almış çocukların annelerinin psikolojik dayanıklılık, öz duyarlılık ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Garmezy, N., Masten, A. S. Ve Tellegen, A. (1984). The study of stress and competence in children. A building block for developmental psychopathology. *Child Development*, 55, 97-111.

- Gerstein, E.D., Crnic, K.A., Blacher, J. and Baker, B.L. (2009), Resilience and the course of daily parenting stress in families of young children with intellectual disabilities. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53: 981-997. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2788.2009.01220.x>.
- Gizir, C. A. (2004). *Akademik sağlamlık: Yoksulluk içindeki sekizinci sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına katkıda bulunan koruyucu faktörlerin incelenmesi ilişkisi* [Yayınlanmamış doktora lisans tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Günaydın, H. D., & Aakaroglu, G. (2022). Aile yılmazlığı kavramına yönelik sistematik bir derleme çalışması. *EKEV Akademi Dergisi*. (90), 93-104.
- Gizir, C. (2007). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(28), 113-128.
- Greene, R. R. (2002). Holocaust survivors: A study in resilience. *Journal of Gerontological Social Work*, 37(1), 3-18. https://doi.org/10.1300/J083v37n01_0.
- Fereidouni, Z., Kamyab, A. H., Dehghan, A., Khiyali, Z., Ziapour, A., Mehedi, N., & Toghroli, R. (2021). A comparative study on the quality of life and resilience of mothers with disabled and neurotypically developing children in Iran. *Heliyon*, 7(6), e07285. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07285>.
- Herrman H, Stewart DE, Diaz-Granados N, Berger EL, Jackson B, Yuen T. (2011). What is Resilience? *The Canadian Journal of Psychiatry*. 2011;56(5):258-265. <https://doi.org/10.1177/070674371105600504>.
- Ilias K, Cornish K, Kummar AS, Park MS-A and Golden KJ (2018) Parenting Stress and Resilience in Parents of Children With Autism Spectrum Disorder (ASD) in Southeast Asia: A Systematic Review. *Front. Psychol*. 9:280. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00280>.
- İnal, A. E. & Aktürk, A. İ. (2022). Examination of the psychological resilience, family resilience and life satisfaction of the parents of children with special needs and the parents of children with Normal Development, *Uluslararası Akademik Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(12): 21-45
- İşçi, M. (2022). *Özel gereksinimli çocuğa sahip ebeveynlerde belirsizliğe tahammülsüzlük ve psikolojik sağlamlık düzeylerinin yaşamın anlamını yordamadaki rolü*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.
- Karasar, N. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler, teknikler* (35. Basım). Nobel Yayınları.
- Kararırmak, Ö. (2006). Psikolojik sağlamlık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 129-142.
- Kavaliotis, P. (2017). Resilience of parents with a child with autism spectrum disorders and factors for its potential enhancement: Family income and educational level. *Journal of Educational and Developmental Psychology*, 7(1), 188-199. <http://doi.org/10.5539/jedp.v7n1p188>.
- Nuri, C., Direktör, C., ve Karadayı, C. (2020). Türkçe'de zihinsel yetersizliği olan bireyler ve eğitim alanında yapılan çalışmaların son 15 yıllık terminolojisinin incelenmesi. *Turkish Special Education Journal: International*, 2(2), 1-11.
- Masten A. S. (2014). Global perspectives on resilience in children and youth. *Child Development*, 85(1), 6–20. <https://doi.org/10.1111/cdev.12205>.

- Olsson, M. B. (2008). Chapter eight understanding individual differences in adaptation in parents of children with intellectual disabilities: A risk and resilience perspective. *International review of research in mental retardation*, 36, 281-315.
- Peker, A., Eroğlu, Y., ve Özcan, N. (2015). Özel gereksinimli çocuğa sahip anneler ile tipik gelişim gösteren çocuğa sahip annelerin psikolojik sağamlık, iyilik hali ve mutluluk düzeylerinin incelenmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 5(3), 142-150.
- Patterson, J. M. (2002). Understanding family resilience. *Journal of clinical psychology*, 58(3), 233-246.
- Rajan, A. M., & John, R. (2017). Resilience and impact of children's intellectual disability on Indian parents. *Journal of intellectual disabilities : JOID*, 21(4), 315-324. <https://doi.org/10.1177/1744629516654588>.
- Rea-Amaya, A. C., Acle-Tomasini, G., & Ordaz-Villegas, G. (2017). Resilience Potential of Autistic Children's Parents and Its Relationship to Family Functioning and Acceptance of Disability. *Journal of Education, Society and Behavioural Science*, 20(1), 1-16. <https://doi.org/10.9734/BJESBS/2017/32522>.
- Rutter, M. (1989). Pathways from childhood to adult life. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 30(1), 23-51.
- Rutter, M. (2006). Implications of resilience concepts for scientific understanding. *Cambridge university press*. 26-52. <https://doi.org/10.1196/annals.1376.002>.
- Seligman, M. E. P. (2002). *Authentic happiness: Using the new positive psychology to realize your potential for lasting fulfillment*. Free Press.
- Sisto A, Vicinanza F, Campanozzi LL, Ricci G, Tartaglioni D, Tambone V. Towards a Transversal Definition of Psychological Resilience: A Literature Review. *Medicina (Kaunas)*. 2019 Nov 16;55(11):745. <https://doi.org/10.3390/medicina55110745>.
- Sivrikaya, T., ve Tekinarslan, İ. Ç. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(02), 17-31.
- Şen-Ün, Y., ve Akgül, E. (2022). Özel eğitim gereksinimli çocuk annelerinin sorunlarla baş etme yöntemleri ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Journal of Sustainable Educational Studies (JSES)*, (Ö1), 247-270.
- Satılmış, S. (2020). *Otizm spektrum bozukluğu tanısı almış çocukların annelerinde psikolojik dayanıklılık, yaşam doyumu ve depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yakın Doğu Üniversitesi.
- Şahin, F. (2022). *Özel gereksinimli çocuğa sahip olan ebeveyn ile özel gereksinimli çocuğa sahip olmayan ebeveynlerin psikolojik sağamlık ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Okan Üniversitesi.
- Tanko, Ç., Ekşi, F., Hatun, O. ve Ekşi, H. (2021). Psikolojik sağamlık için koruyucu faktörler ölçeği türkçe formunun geçerlik ve güvenilirliği. *Ege Eğitim Dergisi*, 22(1), 16-29.
- Ülgüt, Ö. (2019). *Otizimli ve normal çocukların ana babalarında benlik algısı evlilik uyumu ve psikolojik sağamlık ilişkisi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Nişantaşı Üniversitesi.
- Walsh, F. (2002), A Family Resilience Framework: Innovative Practice Applications. *Family Relations*, 51: 130-137. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2002.00130.x>

Walsh, F. (1996), The Concept of Family Resilience: Crisis and Challenge. *Family Process*, 35: 261-281. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.1996.00261.x>.

Werner, E. ve Smith, R., (1982). *Vulnerable but invincible: A longitudinal study of resilient children and youth*.

EXTENDED SUMMARY

Introduction

After the 1970s, studies on the psychological strengths of individuals have increased rapidly. It can be said that the concept of resilience stands out at this point and is also seen as an important concept in the challenging conditions of life (Arslan, 2015; Karairmak, 2006; Seligman, 2002). Resilience is literally defined as resilience and returning to its original meaning (Greene, 2002). Resilience is explained as being able to return to one's former self despite difficulties in adverse life conditions and is defined as adapting to temporary deterioration that occurs in challenging life conditions (Arslan, 2015). Cicchetti (2010) defines resilience as a dynamic process that involves adapting and adapting to significant threat situations or when faced with severe and distressing situations, and Walsh (1996) explains it as being able to withstand crises and difficulties and having the potential to reverse these situations.

According to Arslan (2015), resilience enables individuals to cope with the resources characterized as protective factors when faced with risk factors and to maintain their functions in their daily lives thanks to these processes. Researchers emphasized that resilience can be evaluated through risk and protective factors (Olsoon, 2008). Protective factors can be explained as resources that will strengthen individuals in their challenging experiences. In other words, they are factors that will strengthen resilience (Gizir, 2007; Karairmak, 2006). Karairmak defined protective factors as "besides risk factors, the other mechanism related to resilience is accepted as protective factors that facilitate the individual's constructive response to the negative experience" (Karairmak, 2006, p. 132). Gizir (2004), one of the first researchers on resilience and protective factors in Turkey, examined the protective factors, which are components of resilience, of poor secondary school students in Ankara. She identified protective factors as intrinsic and extrinsic protective factors.

Since the concept of resilience focuses on individual-oriented evaluation, it is seen that the evaluation of family resilience (FR) through the family is ignored (Patterson, 2002; Walsh, 2002). Just as there are difficulties experienced by individuals, there may be some specific difficulties of the family (job loss, divorce, loss of a family member, etc.). At this point, this idea, which has developed with a collective perspective, has led to an increase in evaluations through FR (Günaydın & Akaraoğlu, 2022; Patterson, 2002; Walsh, 1996; Walsh, 2002). Patterson (2002) evaluated risk and protective factors, which are components of resilience, through FR. When families encounter stressful and challenging situations in their lives, they can cope with these difficulties with their characteristics and coping behaviors or they may experience difficulties in the face of these difficulties.

The sample of this study consisted of parents of children with autism spectrum disorder (ASD) and intellectual disability (ID). Parenting children with ASD and ID can have some difficulties (disruptions in meeting the daily needs of children, difficulties in caregiving, behavioral and adaptation problems of children, and challenging processes such as high levels of parental stress) (Ilias et al., 2018; Gerstein 2008). In the literature, studies have been conducted on family resilience and the presence of stress and anxiety problems in parents with children with special needs (PCS). (Gerstein, 2008; Kavaliotis, 2017; Ilias et al., 2018; Olsoon, 2008; Peker et al., 2015; Rajan & John, 2017; Rea-Amaya et al., 2017; Şen-Ün & Akgül, 2022). Parents may experience stress in the face of the difficulties of having a child with special needs and may have

difficulty in maintaining their daily lives. If the child included in the family is a child with special needs instead of a child with normal development, anxiety, stress and worry may be experienced more intensely (Sivrikaya & Tekinarslan, 2013; Şen-Ün & Akgül, 2022). The above-mentioned risk factors are likely to put the PCS in challenging situations. In this respect, the resilience of parents with normally developing children (NDC) will be compared due to the difficulties brought about by being a PCS, and an answer will be sought to the question of whether there is a risk factor in terms of resilience.

Method

The correlational survey model was used in this study. According to Karasar (2020), the relational survey model is a research model used to determine the changes of two or more variables together. The sample of the study consisted of PCS who were studying in mild, moderate and severe special education classes at the primary-secondary school level in Büyükçekmece and Çatalca districts and NDC who did not have any diagnosis at the primary-secondary school level. Due to the specificity of the sample, the convenience sampling method was preferred. In this method, individuals who are easy to access by the researcher are included in the research (Büyüköztürk et al., 2013). The scale and information form were applied to all accessible participants who volunteered to participate. The distribution of the sample is shown in Table 1. In addition, Table 2 shows the distribution of children's diagnoses.

The data in the study were analyzed in SPSS 27 program. In the analysis of the research, the normality distribution was first examined in terms of skewness and kurtosis values. Accordingly, the distribution was found to be normal. Then, descriptive statistics of the variables were given. The results of skewness and kurtosis values are shown in Table 3. Independent sample T-test and One-Way Analysis of Variance (ANOVA) were used for data analysis.

Results and Discussion

The result of the main objective of the study was that the resilience scores of the PCS differed statistically significantly from those of the NDC. The difference was found in favor of NDC. It can be said that the findings of the study coincide with the literature (İnal & Aktürk, 2022; Peker et al., 2015; Şahin, 2022; Ülgüt, 2019; Satılmış, 2020).

It is obvious that resilience is important for individuals and families (Ektaş, 2017; Fereidouni, 2021; Ülgüt, 2019; Satılmış, 2020). This concept can support coping in risky and challenging situations, has an individual and family supportive effect, and also contributes to the normalization of life (Ruter, 2006; Walsh, 2002). The concept of family, which is considered as an environmental factor among protective factors and risk factors, is an important factor that can both strengthen and reduce resilience. As a matter of fact, the fact that resilience was not in favor of families with a child with special needs suggests that resilience may be a risk factor for such families. It is important to transform the family factor into a protective factor and to strengthen the resilience of families with children with special needs.